

Pallo József¹

A büntetőjogi intézkedésekről való hazai tudományos gondolkodás a 20. század első felében

A 19. század végétől a hazai fejlődést a nemzetközi tendenciákban megjelenő értékek elfogadása vagy legalábbis az azokhoz való közelítés szándéka jellemezte. Igazán *magyar* megoldás nem volt, de ez nem azt jelenti, hogy nem voltak olyan kiemelkedő tehetségű jogtudósaink, akik nagyban hozzájárultak a korabeli európai jogi kultúra eredményeinek hazai integrálásához (PALLO 2006, 13.). Munkásságukat a korszerű nézetek mértéktartó egyeztetése és logikai összefoglalása jellemezte. A kiegyezést követően felgyorsult gazdasági fejlődést és polgárosodást széles körű társadalmi átalakulás követte. A társadalom belső feszültségei felgyülemlettek, s a századforduló után már krónikus belpolitikai válságba torkollottak, a társadalmi ellentmondások felerősödéséhez vezettek, amelyek hatására a bűnözés növekedett (NAGY 1986, 44.). A kriminalitás új formáival szemben a Csemegi-kódex klasszikus szemlélete és szankciórendszere hatástalan maradt, ezért szükségképpen felmerült az eddig nem alkalmazott kriminálpolitikai eszközök, így az intézkedések bevezetésének igénye, amelyek nyomán valósággal megpezdült az elmélet és gyakorlat. A hazánkban is érvényesülő büntetőjogi reformirányzatok, az új szemlélet következtében a múlt század végi, e század eleji irodalomban a büntető szankciórendszer szinte valamennyi alapkérdése szükségszerűen átértékelődött (HORVÁTH 1981, 32.).

Ebben a folyamatban jelentős szerepet játszott a magyar pozitivisták jogbölcselet két kiemelkedő alakja, Pikler Gyula (1864–1937) és Somló Bódog (1873–1920). Pikler szerint a büntetés vezérelve kizárólag a célszerűség lehet, de élesen el kell választani egymástól a javítható és javíthatatlan bűnözőket, akikkel szemben úgynevezett *minőségi büntetések* kiszabását tartja alkalmazandónak. A célszerűségi megközelítésről azt tartja, hogy a büntetés nem kívánja kivonni hatálya alól a részegeket és a félőrülteket sem, ezért nem a pusztá megtorlás kedvéért kell büntetni, hanem kizárólag azért, hogy a bűnelkövetéseket

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, tudományos dékánhelyettes, Büntetés-végrehajtási Tanszék, egyetemi docens; bv. ezredes.

csökkenteni lehessen (PIKLER 1906, 56.). Axiómája szerint ahol a büntetés képtelen ezt a célt szolgálni, ott el kell ejteni, és helyette olyan megoldást kell keresni, amely a célhoz vezet. Nem mondja ki, hogy ezek a megoldások az intézkedések, de megnevezésük² és szerepük alapján logikai értelmezéssel megállapítható, hogy egyértelműen ezekre utal. A korszakra vonatkoztatva kijelenti, hogy e megoldások (jogintézmények) közül csak a fiatal bűnösök javítóintézete fejlődött ki és működik (PIKLER 1906, 87.).

A célszerű büntetést tartja a helyes büntetésnek Somló, aki szerint még a bűncselekmény elkövetése előtt kell ezt a következményt alkalmazni. Álláspontja szerint, ha nem megtorlásnak, hanem védekezésnek tekintjük a büntetést, akkor semmi ok a védekezéssel addig várni, amíg a baj már megtörtént (SOMLÓ 1901, 55.). Érdekes pozícióba helyezkedve azt mondja, hogy ne a veszélyesség fogalmát keressük, hanem védekezzünk a veszedelemmel szemben. Látható tehát, hogy ez a fajta *ártalmatlanítás*, amely nem büntetés, megfelel az intézkedés alapkritériumainak. Mindkét szerzőnél megfigyelhető, hogy a bűnöző befolyásolására alkalmas, de nem büntetésnek minősülő eszközöket kerestek, azonban a garanciális szempontok kidolgozását kevésbé tartották szem előtt. Somló és Pikler jogbölcseleti alapokra épülő tanai nagy hatást gyakoroltak a büntetőjogi dogmatika intézkedésekhez köthető fejlődési irányaira, amelynek fontosabb állomásait mutatom be tanulmányomban.

A klasszikus felfogás képviselői

E szerzők sorába tartozott Vargha Ferenc (1866–1940), aki a javíthatatlan bűnelkövetőkkel és munkakerülőkkel szemben elérendő célként jelölte meg annak kizárását, hogy ezek a személyek a társadalom békés polgárai között éljenek (VARGHA 1915, 12.). Álláspontját arra alapozta, hogy ezeknél a személyeknél a bűnre vezető hajlam kiirthatatlan – látható tehát, hogy Vargha alapvetően pesszimista volt az embereket illetően.

Harmat Emil (1873–1917) többek között amellett érvelt, hogy a kriminalitás elleni küzdelemben egyetlen járható út a prevenció. Kifejtette, hogy léteznek olyan büntettesek, akiknél a jogsértés nagysága és az alanyi bűnösség alapján lehetetlen fellépni, helyette esetükben a társadalmi veszélyességet kell kriminális fokmérőként alkalmazni. Elmélete szerint a közveszélyes bűnelkövetők elleni célravezető eszköz a relatíve határozatlan visszatartás, amely valamilyen nem büntetésben – tehát intézkedésben – nyilvánul meg (HARMAT 1910, 64.).

² Ezeket a fogalmakat használja: meggátlási módok, illetve előzetes közbelépési módok. (Vö. PIKLER 1906, 67.)

A büntetésfogalom támadhatóságából indult ki Rácz György (1877–1944), aki amellet érvelt, hogy a biztonsági rendszabályok alkalmasabbak a társadalomvédelmi funkciók betöltésére. Elméletének egyik sarkalatos pontja az volt, hogy a beszámíthatatlan elkövetőkkel szemben a büntetőjog tétlenségre van kárthatva, és ezt csak az intézkedések alkalmazásának kiteljesítésével lehet orvosolni. Szerinte a *nulla poena sine lege* elve áttörött, és elégséges a közveszélyesség szimptomájának fennállása, amely lehetővé teszi, hogy a jövőben a büntetőjog fokozatosan a közösség szolgálatába állítható legyen (RÁ CZ 1933, 79.). Figyelemre méltó, hogy az 1930. évi olasz büntető törvénykönyv szankciórendszerét – amely élesen szétválasztja a büntetéseket és a biztonsági intézkedéseket – a klasszikus és a modern irány követeléseinek szintézisaként értékeli (RÁ CZ 1937, 23.).

Az olasz születésű, de magyar állampolgár Heil Fausztin (1847–1920) arra mutatott rá, hogy a büntetések és intézkedések egymáshoz való viszonyában a túlkapásoktól is óvakodni kell, és komoly jogalkotói felelősséget jelent a kettő közötti egészséges arány megtalálása (HEIL 1885, 7.).

A vizsgált irányzatban felmerült olyan vélemény is, hogy a büntetés nem a legalkalmasabb eszköz a büntettek meggátlására. Ennek a mozgalomnak elveit legtisztábban Wertheimer Manó (1875–1945) képviselte, aki szerint: amennyiben a büntetés nem javítja az embereket, akkor a hiba nem a megjavítandó emberben van, hanem abban az alkalmatlan eszközben, tehát a büntetésben, amelyet vele szemben alkalmaztak. A jogalkotás és jogtudomány fő feladatának azt jelölte meg, hogy olyan eszközöket dolgozzanak ki, amelyek képessé teszik az embert a helyes ítélet alkotására (WERTHEIMER 1903, 55.).

Bernolák Nándor (1880–1951) elsősorban a tévedést feldolgozó dogmatikai tanai (BERNOLÁK 1910, 55.) miatt mondható jelentős szerzőnek. Munkásságában amellet érvelt, hogy egy új Btk. vezérelve csakis a célszerűség lehet, amelynek értelme a jogrend védelme a büntettesek egyéniségéhez szabott eszközök bevetésével. Ugyanakkor azt állítja, hogy a büntetés elveit háttérbe kell szorítani a gyermekkorú, a fiatalok és az elmebeteg elkövetők esetében (BERNOLÁK 1903, 59.). Ez a véleménye később markánsan meg is jelent a magyar jogalkotásban, elsősorban az 1913-as Btk.-tervezet vonatkozásában.

Döntően klasszikus beállítottságú szerző volt Baumgarten Izidor (1850–1914), akiből sokszor élénk tiltakozást váltottak ki Liszt tanai.³ Kritikát elsősorban azzal szemben fogalmazott meg, hogy a modern iskolák az egyén felelősségének kikapcsolása, a bűnösség fogalmának elejtése, illetve a megtorlás helyett a megelőzés elve irányába hatnak. (BAUMGARTEN 1905, 78.). Érdekesen viszonyult a büntetés és biztonsági intézkedés közötti kapcsolathoz, amikor azt

³ Baumgarten egyébként többször utalt arra, hogy mesterének Karl Bindinget (1841–1920) tekinti.

igyekezett bizonyítani, hogy a kettő elhatárolása lényegtelen, mert ez csak a közös alkatelemek arányainak egymáshoz való viszonyára vezethető vissza, mindenféle gyakorlati haszon nélkül. Fontosnak tartja az intézkedések alkalmazásánál a pontos körülhatároltságot, mert ellenkező esetben összecserélődne a közveszélyes és az elmebajos állapot, amely óhatatlanul a büntetőjog erodálásához vezetne (BAUMGARTEN 1909, 34.).

Edvi Illés Károly (1842–1919) a vizsgált időszak kiemelkedő tehetségű jogtudósa volt, aki hervadhatatlan érdemeket szerzett a Csemegi-kódex értelmezését adó terjedelmes kommentárjával. Az intézkedésekhez kapcsolódóan abban a kérdésben, hogy szükséges-e a korlátozottan beszámítható elkövetőknek és a megrögzött iszákosoknak külön intézeteket létrehozni, nem foglalt egyértelműen állást, arra hivatkozva, hogy még a pszichiáterek is egymással ellentétes álláspontot képviseltek (EDVI ILLÉS 1905, 45.). Később álláspontja finomodott, mert az 1913-as Btk.-hoz készített javaslatában mint biztonsági intézkedést említi a szokásszerű bűnözők dologházi elhelyezését, illetve javasolja az elmebetegek és iszákosok elmegyógyintézeti elhelyezését, rámutatva arra, hogy mindez nem büntetőjogi intézkedésként alkalmazandó (EDVI ILLÉS 1913, 349.).

Az intézkedésekhez kötődő kérdések egyik legizgalmasabb képviselőjeként ismert Fayer László (1842–1906). Szakmai hírnevét az 1843. évi büntető törvényjavaslatok közzétételével alapozta meg, majd a későbbiekben a fiatalkorúak büntetőjogának reformja mellett, a büntetés végrehajtásának felfüggesztése tárgyában, valamint a kriminológián alapuló büntetőjog eredményeinek felhasználása érdekében fejtett ki sokrétű tudományos tevékenységet. Rámutatott, hogy az ilyen, *intézkedés jellegű* döntések alapvetően kérdőjelezik meg a büntetés lényegét, másrésztől a bíróság közjogi jellegét üresítik ki, s folyamánnyá válnak (FAYER 1889, 24.). Az alkoholizmussal együtt járó kriminalitást egyre fenyegetőbbnek tartotta, ezért szükségesnek látta ellene a hatékony társadalmi fellépést, azonban ambivalenciát látott az alkoholizmus által indukált *erkölcsi deficit* és annak utólagos büntetéssel vagy intézkedéssel való helyrehozatala mellett (FAYER 1889, 53.). Viszonylagos érdektelenséget mutatott a korlátozott beszámítási képességgel kapcsolatban, mert azt állította, hogy a probléma ugyan létező és aktuális, azonban – az akkor hatályos Csemegi-kódexben biztosított leszállítási lehetőségre⁴ figyelemmel – nem kell azonnali jogalkotási lépéseket tenni. Éles kritikát fogalmazott meg viszont a határozatlan büntetés vonatkozásában, amelyet a közigazgatási önkényhez sorolt, amelyben a személyi szabadság biztosítékait tárgyalannak látta. A determinizmus és a megtorlási elv egymásra hatásának tárgyában kifejtette, hogy a megtorlás és a célszerűség egymást szükségképpen korlátozza, a kettő fogalomrendszerét nem

⁴ Lásd: Csemegi-kódex 92. §.

szabad összekeverni, mert ellenkező esetben visszajutunk a korlátlan megtorláshoz (FAYER 1889, 87). Mai szóhasználatnál élve a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben a feltételes elítélés és az erkölcsi jellegű intézkedések szükségességét szorgalmazta.

A megtorlás és a megelőzés eszméjének fiaskójára hívja fel a figyelmet báró Wlassics Gyula (1852–1937), kiemelve azt, hogy a csavargók és koldusok büntetési rendszere nem tartható fenn, illetve ijesztő mértékben szaporodott a visszaesők és a fiatalkorúak száma (WCLASSICS 1892, 33.). Határozottan elzárkózott az elől, hogy a büntetőjog negligálja az egyéni felelősség és az alanyi bűnösség fogalmait, vagy hogy a büntetendő cselekmény definíciója helyébe a közveszélyesség kerüljön. Álláspontja szerint a kriminalitás elleni küzdelem hatékonyságának növelése elsősorban a büntetőjog feladata, amelyben az elvont logikai fogalomrendszerek kialakítása csak gátolja az alapfeladat sikeres megvalósítását, egyben arra is rámutatott, hogy a társadalmi védekezés szükségessége nem lehet a büntetőjog kizárólagos alapértéke. Fayerhez hasonlóan Wlassics is elutasította a határozatlan ideig tartó büntetési tételek alkalmazását, mert ezekben az önkény veszélyének potenciálissá válását látta (WCLASSICS 1905, 13–34.). Ugyanakkor az elzüllő gyermekek, fiatalkorú bűnösök, munkakerülők, alkoholisták és az *örült bűnösök* esetében határozatlan idejű kényszerintézkedéseket tartott alkalmazandónak, amelyek kellő személyi biztosítékokkal körbezártak. Külön kiemelte, hogy az elmebetegségekre megfelelő elhelyezés érdekében gyógyintézetek és letartóztatási intézetek egész sorát kell létrehozni és működtetni (WCLASSICS 1905, 45–51.). Wlassics munkásságának érdeme alapvetően abban van, hogy a klasszikus iskola és az új tanok ütközéséből, azok eredményeit sikeresen szintetizálva előremutató javaslatokat fogalmazott meg, amelyek később Finkey munkásságában teljesedtek ki.

A büntetés és a biztonsági intézkedés éles elhatárolása mellett foglalt állást Heller Erik (1880–1958). Abból a feltevésből indult ki, hogy a büntetésnél szükségképpen fogalmi és tartalmi elem a *malum jelle*, amelyhez, ha javító szándékú összetevőt adunk, úgy a lényegi elemtől idegen tartalmi komponens jelenik meg. Ennek a sajátos együttállásnak az a következménye, hogy a represszió egyben büntetés és intézkedés is. A biztonsági intézkedés⁵ legfontosabb elemét a javításban és az ártalmatlanná tételben látja, ugyanakkor a büntetés kiszabása szerinte csakis a megtorlás elve alapján történhet, a tartam tekintetében pedig a speciális prevenció elvét tartotta követendőnek (HELLER 1924, 94.). A büntetést és intézkedést alapvetően elválasztotta egymástól, mikor az alkalmazási okként jelentkező tényálladékok, illetve a cél és tartalom mentén vizsgálta

⁵ Meg kell jegyezni, hogy Heller a szóhasználatában nem volt következetes, mert hol biztonsági intézkedés, hol biztonsági szabály megnevezést használt.

azok jellemzőit. Felhívta a figyelmet arra, hogy vannak olyan körülmények, amelyek elhomályosíthatják a kettő differenciálódását, példaként említette, hogy a büntetés a speciális prevenció eszközévé válhat, míg az intézkedés adott esetben megtorlás, tehát büntetés jelleget ölthet (HELLER 1924, 102.). Heller 1937-es tankönyvében kísérletet tett a biztonsági rendszabály, tehát az intézkedés definíciójának megalkotására, amelyet így fogalmazott meg: az állam által bűncselekményi tényálladéku cselekmények megelőzésére végzett, személy ellen alkalmazott kényszer (HELLER 1937, 143.). Nyilvánvaló, hogy az intézkedés célját nemcsak bűncselekményekben, hanem bűncselekményi álladéku cselekményekben is látta, és ezzel mintegy előképét adta a kényszergyógykezelés jelenlegi szabályozásában szereplő büntetendő cselekmény megfogalmazásának. Későbbi publikációiban amellet érvelt, hogy a jogkövetkezmények dualizmusát továbbra is fenn kell tartani, példaként fejtette ki a beszámíthatatlanokkal és korlátozottan beszámíthatókkal szemben az intézkedések fenntartásának szükségességét (HELLER 1939, 56.). Tulajdonképpen hiányosságként fogalmazta meg 1941-ben, hogy a beszámíthatatlan elkövetőkkel szemben nem a legmegfelelőbb intézkedést alkalmazza a jogrendszer. Gyakorlati javaslatot is felvetett, mert azt szorgalmazta, hogy a beszámíthatatlan elkövetőket a bíróság döntése szerint speciális gyógyintézetbe utalják, míg a korlátozottan beszámíthatók esetében végrehajtandó szabadságvesztés kiszabását javasolja, külön az ilyen elmeállapotúak részére kialakított intézetekben. Amennyiben az elkövető cselekménye az ittasságával van összefüggésben, a szabadulás után az iszákosok gyógyintézetébe kell irányítani (HELLER 1941, 34.). Heller munkásságát úgy lehetne jellemezni, hogy következetesen kiállt a társadalom védekezésének érellyesebb tétele érdekében, kiemelve a speciális prevenció, elsősorban az intézkedések eszközrendszere hatékonyabb kiaknázásának szükségességét. Ugyanakkor a klasszikus értékrend következtében a megtorló büntetést tartotta az alapvető jogkövetkezményi kategóriának, amely mellett az állam és az egyén érdekét egyaránt szolgáló intézkedéseknek csak másodlagos jelentőséget tulajdonított. Kétségtől kiemelkedő alakja volt a két világháború közötti tudományos életnek, és mély nyomokat hagyott a szakirodalomban, azonban megítélése nem volt egyértelmű, mert kritikussai többször szemére vetették elvont és nehézkes stílusát, valamint egyértelmű elkötelezettségét a német jogdogmatika iránt (BÉKÉS 1972, 132.).

A közvetítő irányzatot előtérbe helyező mozgalom

Az 1930-as években már megfigyelhető volt, hogy a büntetőjoggal foglalkozó szakemberek érdeklődésének középpontjába mindinkább a liszi kriminálpolitikai

célgondolat és annak korszerű felfogásával kapcsolatos eszmék kerültek.⁶ Egyértelműen a gyakorlatiasság és rugalmasság vált az elméleti és gyakorlati tudományos gondolkodás sarokkövévé, ezzel elvetve azokat a korábbi törekvéseket, amelyek a szankciórendszer radikális megreformálását szorgalmazták. A második világháborút követően a szellemi mozgástér egyre elviselhetetlenebbé váló beszűkülése ellenére komoly munka folyt annak érdekében, hogy az igazságos megtorló büntetés funkcióját a társadalomvédelem gyakorlati céljával és feladataival összeegyeztessék.

A korszak reformeszméinek lelkes híve volt Balogh Jenő (1864–1953), aki mint igazságügyi miniszter is befolyásolta a büntetőjogi fejlődés irányát, és kétségteljesen maradandó életművet hagyott maga után. Balogh mellett érvelt, hogy az úgynevezett szokásszerű bűnözők esetén hatástalan a büntetés folyamatos hosszabbítása, helyette célravezetőbb a büntetőjog és a börtönügy gyökeres reformja (BALOGH 1888, 35.). Ebben a gondolatkörben részletesen kifejtette, hogy a javíthatatlan bűnözőkkel szemben hathatósabb represszióra van szükség, amely nem más, mint a büntetés mellett minden lehető intézkedés megtétele, elsősorban a gyermekkorúak, az alkoholisták és a pártfogásra szorulóknak vonatkozásában (BALOGH 1910, 43.). Reformtanai között szerepelt a közveszélyes bűntettek és a csupán biztonsági intézkedést igénylő elkövetők közötti differenciálás is, amelyben bemutatja a közveszélyes elmebeteg, a korlátolt beszámításúak, a bűnelkövető alkoholisták önálló intézetben való elhelyezésének szükségességét, ahol sem a büntetés, sem a megtorlás nem domináns. Az ilyen elhelyezés elsősorban gyógyító kezelésnek, illetve ártalmatlanításnak minősül, amely párosul a szabadság elvonásával, és egy sajátos közigazgatási biztonsági intézkedésként jelenik meg (BALOGH 1910, 42.). Balogh munkásságának megítélése nem volt egyértelműen pozitív, elsősorban Vámbéry Rusztem kritizálta, aki azt róttta fel, hogy Balogh közveszélyes bűnelkövetőkkel kapcsolatos állásfoglalásai nem teljesen megalapozottak és következetesek (VÁMBÉRY 1914, 34.). Ugyanakkor Finkey Ferenc elismerően szólt, amikor az írta, hogy Balogh műveivel és kodifikátori működésével is utat tört a modern jogintézményeknek a magyar büntetőjogban.⁷

Vámbéry Rusztem (1872–1948) kezdetben Liszt nyomdokain járva kiemelte, hogy a célszerűség és a prevenció gondolatát és elfogadott elveit át kell vinni a represszió területére. A határozatlan tartamú büntetéssel kapcsolatban álláspontja változott, mert eleinte egyértelműen azzal szemben érvelt, majd a büntetést *nevelő büntetésnek* minősítette, ezzel gyakorlatilag elismerve létjogosultságát. Ugyanakkor rámutatott arra is, hogy az a megoldás, amely a határozatlan

⁶ Ezzel persze nem arra utalok, hogy maga a közvetítő irányzatot előtérbe helyező mozgalom ekkor indult, csupán azt jelzem az 1930-as évszámmal, hogy ekkor vált erőteljessé és meghatározóvá.

⁷ Némi malíciával meg lehet említeni, hogy Finkey 1904-ben Balogh Jenő és Wlassics Gyula javaslatára került az MTA levelező tagjai sorába. Ennek fényében érthető Finkey inkább pozitív véleménye egykori támogatójáról.

büntetést a biztonsági rendszabály *bárányjelmezébe* öltözteti, és utóbüntetésként alkalmazza, súlyosan igazságtalan (VÁMBÉRY 1900, 32.). Kora haladó szellemű külföldi büntető törvénykönyveinek⁸ elemzése kapcsán üdvözölte, és a magyar jogrendbe való beemelésre alkalmasnak találta azt a megoldást, hogy a közveszélyes elkövetők elmeegógyintézetbe utalását a bíróság rendelje el, míg a korlátozottan beszámítható személyek az enyhébb büntetés kiállása után gyógy- vagy gondozóintézetbe utaltassanak.⁹ Külön kiemeli, hogy ezekben a törvényművekben a büntetés és biztonsági intézkedés szembeállításával tette lehetővé azt, hogy az egyéb elbánást érdemlő kategóriák, mint például az elmebetegek, iszásokosok, fiatalkorúak esetén a krimináletiológiai jellemzők figyelembevételével lehetőség legyen a személyre szabott intézkedések alkalmazására. Bindinggel egyetértve, de más indok alapján, felvetette azt, hogy a büntetést és biztonsági intézkedést külön kell választani, ugyanis Binding az állította, hogy a büntetés a nemesebb jogkövetkezmény, míg az intézkedés csupán policiális jellegű beavatkozást jelent (BINDING 1887, 89.). Vámbéry ezzel szemben azt mondta, hogy a differenciálás alapja az, hogy a büntetés a tett ellen irányul, az intézkedés pedig a tettes valamely tulajdonsága ellen (VÁMBÉRY 1910, 234.).

A későbbiekben arra a meggyőződésre jutott, hogy a büntetés és biztonsági intézkedés között elméletben könnyű, a gyakorlatban azonban szinte lehetetlen különbséget tenni. Ennek ellenére kísérletet tett a kettő elhatárolására, és kimondta, hogy a büntetés célzatosan *malum*, és a generális prevención alapuló hatáson nyugszik, ezzel szemben az intézkedés nem mint *malum* jelenik meg, és hatását a speciálprevención keresztül közvetíti.

Valósággal sziporkázik, amikor 1914-ben a megrögzött büntetésekről szóló törvényjavaslatban szereplő, határozatlan időre vonatkozó dologház megnevezésű jogintézményt¹⁰ a középpontba állítva fogalmaz meg éles kritikát. E helyütt teljesen jogosan tette fel a kérdést, hogy amennyiben ez nem különbözik a szabadságvesztéstől, akkor mi értelme van annak, hogy a megrögzött büntetett előbb a cselekmény súlyához igazodó szabadságvesztésre ítélik (VÁMBÉRY 1914, 234.). Vámbéry nevéhez fűződik az intézkedések sajátos rendszerben való csoportosítása: különbséget tett az olyan intézkedések között, amelyeket büntett elkövetése miatt kell alkalmazni,¹¹ és az olyanok között, amelyek nem kapcsolódnak ehhez.

⁸ Az 1909. évi német és osztrák büntető törvénykönyvre való utalás.

⁹ Vámbéry ezzel gyakorlatilag feltétel nélkül elfogadja Liszt vonatkozó javaslatát, amelyet már a marburgi programban (1882) is felvázolt.

¹⁰ A javaslat szerint ennek végrehajtása ugyanazt jelentette volna, mint a szabadságvesztés, amely azért is ellentmondásos, mert szabadságvesztés után lehetett alkalmazni. Tehát azt jelentette mindez, hogy *börtönből börtönbe* került volna az elkövető, ami nyilvánvaló jogi nonszensz.

¹¹ Értelemszerűen ezek felölelik, illetve pótolják a büntetést.

Megállapította, hogy a társadalomra közveszélyes személyek – így különösen az elmebetegek, korlátozott beszámítási képességűek és iszákosok – gyógyítását, illetve ártalmatlanná tételét a jogrendszer a közigazgatásra hárítja, rosszabb esetben nem törődik ezekkel az emberekkel. Ezekkel a közveszélyes elkövetőkkel szembeni hatékonyabb fellépést hiányolja, és a megoldás érdekében több külföldi példát is átültethetőnek tart.

Liszt tanainak lelkes híveként lépett a magyar tudományos élet színpadjára Irk Albert (1884–1952), és ennek megfelelően a büntetés és biztonsági intézkedés monizmusát hirdette. Nem talált semmilyen éles elhatároló különbséget a két szankciófaj között, viszont rámutatott a közös ismérvekre, amelyeket a joghatárányban és a bűncselekmény elkövetésében mint előfeltételben látta. Azt fejtette ki, hogy a jövőben a büntetés klasszikus fogalmát a kriminológia tudománya oly mértékben alakítja, hogy a büntetés nem lesz más, mint biztonsági intézkedés (IRK 1915, 45.).

Látható, hogy a liszti hatás itt is visszaköszön, mert Irk gyakorlatilag azt szorgalmazta, hogy a büntetés alkalmas legyen a társadalomvédelmi célok elérésére éppúgy, mint a prevenció betöltésére. A közveszélyes elkövetők vonatkozásában egyértelműen úgy foglalt állást, hogy speciális, kifejezetten erre a célra létrehozott intézetekben helyezendők el, ahol addig kell a kezelést folytatni, amíg állapotuk ezt indokoltá teszi. A közveszélyes iszákosokkal kapcsolatban az volt a meggyőződése, hogy büntetés és gyógyintézeteki kezelés együttes alkalmazására van szükség, természetesen a megfelelő jogállami garanciák biztosítása mellett (IRK 1915, 66.). Ehhez az elkövetői körhöz kapcsolódóan fejtette ki nézeteit a sterilizáció és kasztráció alkalmazásának büntetőjogi megítéléséről, vonatkozó nézete szerint ez a kétfajta orvosi beavatkozás kriminálpolitikai szempontból nem javasolt, és több, súlyos etikai és morális problémát is felvet (IRK 1936, 12.). Munkásságát értékelve elmondható, hogy elveiben, gondolkodásmódjában nem tudta magát Liszt tanaitól függetleníteni.

Értékes gondolatokkal járult hozzá a fejlődéshez Friedmann Ernő (1883–1944), aki az 1910-es évek ismert ügyvédje és tudományos szakírója volt. Egyik korai munkájában azt kívánta igazolni, hogy a klasszikus iskola alapvetően a bűncselekménnyel okozott társadalmi kárt és a megtámadott jogi tárgy értékéhez mért büntetést helyezi középpontba, ezzel szemben az új tanok képviselői¹² azt a veszélyességet tartják mérvadónak, amelyet az elkövető a társadalom számára magában rejt (FRIEDMANN 1907, 12.). Rámutatott arra is, hogy figyelembe kell venni a tettes közveszélyes állapota mellett az általa veszélyeztetett jogtárgy értékét is. A büntetés és az intézkedés elhatárolása kapcsán kifejtette, hogy a büntetés célja a büntett által a sértett félben, illetve a megsértett jog-

¹² Friedmann nagy tisztelője volt Wilhelm Kahl munkásságának, itt is rá hivatkozik.

rendben előidézett káros hatások ellensúlyozása és *malum* kilátásba helyezése, valamint a végrehajtásával másokat bűncselekmények elkövetésétől visszatartani (FRIEDMANN 1910, 23.). A biztonsági rendszabályok rendeltetéséről azt vallotta, hogy feladatuk küzdeni a tettesben rejlő társadalmi fogyatkozások ellen az átalakításukkal, vagy az ártalmatlanná tételükkel. Megfogalmazta, hogy a büntetésnek mindig az elkövetett bűncselekményhez kell igazodnia, amelynek mértékét a társadalomellenes cselekmények leszűródött tartalma adja, míg a biztonsági rendszabályok az egyén közveszélyességéből indulnak ki, és mértékük az ellenük való védekezés fokához igazodik (FRIEDMANN 1907, 45.). Következésként kitarzott amellest, hogy a két szankciófajt nem lehet egy megítélés alá vonni, ezért olyan rendszer kidolgozását szorgalmazta, amelyben a büntetések mellett megjelennek a társadalom védelmét hatékonyan szolgáló – akár határozatlan tartamú – intézkedések. Ennek kiteljesedéséhez szükséges az új struktúra, amelynek elemei a represszió (büntetés, megtorlás) és a biztonsági rendszabály (prevenció). Ez utóbbi alkalmazási körébe kívánta vonni az elmebetegeket, a korlátozottan beszámíthatókat és a gyógyításra szoruló iszákos bűnelkövetőket. Szűkebben értelmezett tudományos tevékenységében a közvetítő álláspontot képviselte, azonban ez nem csökkenti Friedmann tudományos teljesítményének jelentőségét, amelyet Finkey is elismert és méltatott (FINKEY 1922, 11.).

Felmerült annak sürgetése is, hogy bizonyos intézkedés jellegű szankciókat a büntetőjogi jogkövetkezmények közé kell transzponálni, s ennek az elgondolásnak volt lelkes híve Angyal Pál (1873–1949). Már 1904-ben azért szállt síkra, hogy a közveszélyes bűnelkövetők kiszabott büntetésüket tébolydában vagy más alkalmas intézetben töltsék ki, ahol megfelelő ellátásban részesülnek. Azt javasolta, hogy a csekély fokú közveszélyesség esetén a büntetés kitöltése után társadalmi felügyelet alkalmazására kerüljön sor, nagyobb fokú közveszélyesség esetén munkatelepre való beutalást látott célravezetőnek, míg extrém esetben határozatlan tartamú társadalmi védőintézeti elhelyezést szorgalmazott (ANGYAL 1908, 36.). Kiemelt szerepet tulajdonított a megelőzésnek, amelynek eszközrendszerébe sorolta többek között az úgynevezett büntetést pótló intézkedéseket. Ezen jogintézmények közé helyezte azokat a megoldásokat, amelyek a büntetendő cselekmények elkövetőivel szemben alkalmazandók, és az átalakítás, illetve javítás igénybevételével a társadalom védelmét szolgálják. A csökkent szellemi értékűek és az alkoholisták gyógyintézetekbe való elhelyezése érdekében is többször szót emelt. Az 1920-as tankönyvében jelent meg az úgynevezett védelmi büntetés fogalma, amelynek sajátosságát az érzéki rosszat jelentő büntetés és a fékező erőt képviselő védelmi intézkedés sajátos viszonyával jellemezte. Az intézkedések tekintetében meghatározónak tartotta a megtorló elem hiányát, ugyanakkor rávilágított arra is, hogy a védelmi intézkedések elsősorban a biztonsági intéz-

kedések, azonban ezek nem keverendők össze a speciális közigazgatási védelmi rendszabályokkal (NAGY 1986, 32.).

Angyal sajátos véleményyt alakított ki a büntetés és intézkedés közötti viszonyról. Kifejtette, hogy a büntetés elsősorban az igazság, az intézkedés pedig a célszerűség alapján álló jogkövetkezmény, ugyanakkor nem tartja egymással ellentétes eszköznek a két szankciófajt. Sőt, úgy érvelt, hogy a biztonsági intézkedés a büntetés kiegészítéseként is felfogható (ANGYAL 1920, 72.). Figyelemre méltónak találok azt a logikai okfejtését, amelyben arra hívta fel a figyelmet, hogy a tettes a jog által méltányolható személyi körülményei mintegy beleszövődnek a büntetőjogba, és ennek egyenes következményeként a jogalkotó ezeket az elkövetőket *ipso iure* kiemeli a megtorló büntetés alkalmazási köréből, és különleges elbánásban részesíti őket (ANGYAL 1941, 34.). Ellentmondásos, sőt meghökkenítő az a javaslata, hogy a közveszélyes pszichopatikus elkövetőkkel szemben bűncselekmény elkövetésének hiányában is alkalmazhatónak tartja a megfelelő intézkedést, amennyiben anélkül a legnagyobb valószínűség szerint megvalósulna a bűncselekmény (ANGYAL 1941, 45.).

Angyal a magyar büntető jogirodalom egyik legtermékenyebb szerzője volt, igen értékesek összefoglaló művei, azonban egyes, a törvényességi követelményekkel ellentétes nézetei erősen vitathatók.¹³

A bűnügyi tudományok valamennyi ágával, így a börtönüggyel is behatóan foglalkozott a debreceni és később miskolci jogászprofesszor, Hacker Ervin (1888–1945), aki több munkájában is érintette az intézkedések témakörét. Alapvetése szerint a büntetés és intézkedés két egymást kiegészítő szankciófaj, azonban egyértelműen elhatárolhatók egymástól, annak ellenére, hogy a biztonsági intézkedés a kialakulás állapotában van. A két jogkövetkezmény közötti különbség kapcsán azt állította, hogy a büntetéshez szükségképpen mindig kötődik a társadalom erkölcsi rosszallása, az elkövető bűnössége és inkább az osztó igazságosság eszméje hatja át (HACKER 1939, 23.). Ezzel szemben az intézkedések tekintetében azt az álláspontot képviselte, hogy az erkölcsi negatív értékítélet elhomályosul, az elkövető társadalmi veszélyessége dominál az alkalmazás tekintetében, és foganatosításukban a célszerűség szempontok a meghatározók. Az intézkedések alkalmazását elsősorban az abnormális és alkoholisták, valamint a fiatalok elkövetőkkel szemben látja alkalmazandónak, s alapvető küldetésének a társadalom biztonságának megóvását és a bűnelkövetők ártalmatlanná tételét tartotta (HACKER 1941, 78.).

Finkey Ferenc (1870–1949) a büntető jogkövetkezmények területének egyik legkiemelkedőbb és legtermékenyebb művelője volt hazánkban

¹³ Angyal az 1940-es évek elején például odáig jutott, hogy bűncselekmény hiányában, *egyéb jelekből megállapítható* kriminális veszélyeztetettség esetén is alkalmazhatónak tartja az intézkedést.

(PALLO 2008, 87.). Tudományos munkássága elválaszthatatlanul összeforr a 19. század utolsó évtizedeinek büntetőjogi reformtörekvéseivel és az új iskolák tanainak követésével. Amellett szállt síkra, hogy a büntetendő cselekmény fenntartása mellett sem elvi, sem gyakorlati szempontok nem indokolják a közveszélyesség eltörlését. E fogalmi körbe vonta a visszaesőket, a korlátozott beszámítási képességűeket, a hivatások¹⁴ csavargókat, a közveszélyes alkoholistákat és a visszaeső fiatalokú elkövetőket.

Úgy ítélte meg, hogy a közveszélyes, korlátozott beszámítású elkövetőket a bíróságnak orvosi és közigazgatási vezetés alatt álló gyógy-letartóztató intézetekbe, a közveszélyes csavargókat kényszer-dologházba, illetve – állapotuktól függően – szegényházba kell utalnia. Az iszákos elkövetők esetében a speciális gyógyintézetet tartotta a megfelelő elhelyezésnek (FINKEY 1910, 34.). Következetes volt abban, hogy állandóan szorgalmazta a Btk. gyökeres átdolgozását az új reformeszmék szellemiségének megfelelően, s elismerte, hogy a megtorlás és az igazságos büntetés nem ellentétes jogi kategóriák az intézkedéssel szemben. Első tankönyvében részletesen szolt a megelőzési intézményekről, amelyek szerinte a javítóintézetek, a gyermekvédelem, a rabsegélyezés, a koldusmenhelyek és a gyógy-letartóztató intézetek. Kifejtette, hogy ezek megvalósítása és rendszerbe állítása a reformtörekvések és a kriminálpolitikai törekvések szükségszerű és elkerülhetetlen velejárói (FINKEY 1909, 86.). Finkey is kísérletet tett a büntetés és intézkedés elhatárolására, e szerint azonosságot mutatnak az alkalmazás előfeltétele, a joghátrány jellege és a büntető bíróság hatásköre tekintetében, egyidejűleg különbségként mutatja be alkalmazásuk alapját és célját.¹⁵ Látható, hogy a büntetés és intézkedés közötti differenciálást szükségesnek tartotta, annak ellenére, hogy a kettősség miatt a büntetés fogalma kicsit megmerevedik, bár ez ellen nem emelt éles kifogást. Alátámasztja mindezt az is, hogy később már a személyre szabott szankció alkalmazása mellett kardoskodott, amelynek legnagyobb előnyét abban ragadta meg, hogy ezzel a társadalom a közveszélyes elkövetők ellen is hatékonyan tud védekezni, illetve fellépni. Ezeknek a személyre szabott szankcióknak egyik csoportját biztonsági rendszabályoknak nevezte, és két kategóriába sorolta őket. Az első csoportba kerültek a közveszélyes elkövetők ártalmatlanná tételére és gyógyítására szolgáló intézmények, amelyek felölelik az elmebetegeket és az alkoholistákat, akiket gyógy-letartóztató intézményben kell elhelyezni. A munkakerülőket, csavargókat és koldusokat Finkey dologházakba és menedékhelyekre irányítaná. Végül a hivatások bűnelkövetők ártalmatlanná tételére

¹⁴ A korabeli szóhasználat a hivatások megnevezés alatt azokat értette, akik életvitelszerűen voltak ebben a helyzetben. Napjainkban ezt a kategóriát leginkább a hajléktalan megnevezés fedi le.

¹⁵ Nyilvánvalóan a cselekmény és az elkövetői veszélyesség alapján.

érdekében a biztonsági letartóztatás alkalmazását nevesítette. A második csoportba kerültek azon intézmények, amelyek a társadalom védelmét szolgálják, így a menedékházak, a munkatelepek, a rabsegélyezés és a gyermekvédelmi intézkedések (FINKEY 1909, 58.). Ennek megfelelően azt szorgalmazta, hogy az éppen zajló büntetőjogi kodifikációhoz kapcsolódva¹⁶ a Btk. szankciórendszerét egészítsék ki a nevelő és biztonsági intézkedésekkel. Álláspontja szerint az intézkedések eszméje nem új keletű a büntetőjogban, csupán a lényegüket a mellékbüntetések kényelmes, de tisztázatlan fogalmába vonták, egyúttal azt is kijelentette, hogy a biztosító intézkedések fogalmát és büntetéshez mért helyzetét¹⁷ tisztázni kell. Szintén értetlenül szemlélte azokat a véleményeket, amelyek a társadalmi védekezés elvét újszerűen igyekeznek felvezetni, ehhez kapcsolódva kijelentette, hogy ez mindenkor – akár deklarálatlanul is – a megtorlás elve mellett a büntetőjog másik alappillére volt. A büntetések és intézkedések harmonizálása véleménye szerint a dualisztikus megoldáshoz vezetett, mert az új intézkedéseket nem lehetett a büntetés fogalomrendszerébe beszorítani, illetve a büntetés hagyományos fogalmát elejteni, és csak intézkedésekkel felváltani. Finkey a szankciókra vonatkozó elméleteit a közvetítő irányzat szellemében foglalta össze. Nevéhez fűződik, hogy a magyar jogtörténetben első alkalommal végezte el a büntetés-végrehajtás tudományos alapokra helyezését, és hosszú éveken keresztül gondoskodott annak fejlesztéséről a tudományos értékek alapján. Nem véletlen tehát, hogy napjainkban a magyar börtönügy egyik legnagyobb alakjaként tekintünk munkásságára, akinek éppen ebben az esztendőben, 2020-ban ünnepeljük születése 150. évfordulóját.

Ez az esztendő azonban más alkalomból is különösen nevezetes a hazai jogásztársadalom számára, hiszen a magyar büntetőjog egyik „magister juris criminalisa”, Blaskó Béla professzor úr betölti 70. életévét. Mi, egykori tanítványok, akik megjártuk a legendásan következetes szigort támasztó, de ugyanakkor emberarcú Blaskó-iskolát, csak köszönettel és hálával tartozunk a tanár úrnak azért, mert egészséges jogászi látásmódot, életszemléletet kaptunk, és ugyanakkor részt vevő tudást szerezhettünk a vele töltött évek alatt.

Egyénisége, személye: eszménykép. Munkássága: példa. Isten éltesen, Professzor Úr!

¹⁶ Az 1913-as kodifikációra történik a hivatkozás.

¹⁷ Ehhez kapcsolódva friss példát is hozott, amikor megemlítette a biztonsági intézkedés magyarországi új kategóriáját, a *közigazgatási jellegű internálást*, amelyet az 1919. évi dec. 5-ei BM rendelet 17. §-a emelt be a magyar jogrendbe.

Irodalomjegyzék

- ANGYAL Pál (1908): A társadalom védelme a közveszélyes büntettek ellen. *Büntetőjogi Értekezések*, 1. füzet.
- ANGYAL Pál (1920): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, Athenaeum.
- ANGYAL Pál (1941): *A biztonsági intézkedések reformkérdései*. Budapest, Artilla Nyomda.
- BALOGH Jenő (1888): Börtönügyi viszonyaink reformjához. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 4. köt. 1. füzet.
- BALOGH Jenő (1910): A büntetőjog átalakulása és a biztonsági rendszabályok. *Jogtudományi Közöny*, 45. évf. 51. sz. 443–444.
- BALOGH Jenő (1910): A büntetőjog válsága. *Budapesti Szemle*, 38. évf. 402. sz. 321–345.
- BAUMGARTEN Izidor (1905): Socialis és individualis irány a büntetőtörvényhozásban. *Jogállam*, 4. évf. 9. sz. 653–659.
- BAUMGARTEN Izidor (1909): Az új irányok a büntetőjogban. *Jogtudományi Közöny*, 44. évf. 44. sz. 377–378.
- BÉKÉS Imre (1972): A büntetőjogi és büntető eljárásjogi tudományszak. In SINKOVICS István – BALOGH Sándor – HORVÁTH Pál – ERDEY-GRÚZ Tibor szerk.: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1945–1970*. Budapest, ELTE. 281–309.
- BERNOLÁK Nándor (1903): *A visszaesés dogmatikai és büntetőpolitikai szempontból*. Budapest, Singer Wolfner.
- BERNOLÁK Nándor (1910): *A tévedés tana a büntetőjogban*. Kassa, Mildner.
- BINDING, Karl (1887): *Die Normen und ihrer Übertretung*. Leipzig, Baalbeck.
- EDVI ILLÉS Károly (1905): A börtönügyi congressus vitakérdései. *Jogállam*, 4. évf. 7. sz. 493–514.
- EDVI ILLÉS Károly (1913): *A büntetőjogi törvényelőkészítő bizottság munkálatai*. Budapest, MTA.
- FAYER László (1889): *A büntetési rendszerünk reformja*. Budapest, Franklin.
- FINKEY Ferenc (1909): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, Grill.
- FINKEY Ferenc (1910): A csavargásról és koldulásról szóló legújabb törvényjavaslatok. *Jogtudományi Közöny*, 45. évf. 8. sz. 65–67.
- FINKEY Ferenc (1922): *Büntetés és nevelés*. Budapest, Grill.
- FINKEY Ferenc (1925): *Társadalmi védekezés és büntetőjog*. Miskolc, Magyar Jövő.
- FRIEDMANN Ernő (1907): Büntetendő cselekmény és közveszélyesség. *Jogtudományi Közöny*, 42. évf. 48. sz. 414–415.
- FRIEDMANN Ernő (1910): *A határozatlan tartamú ítéletek*. Budapest, Athenaeum.
- HACKER Ervin (1939): *Két kriminálpolitikai dolgozat*. Miskolc, Ludvig.
- HACKER Ervin (1941): *Büntető igazságszolgáltatásunk az utolsó években és kriminálpolitikai teendők*. Miskolc, Ludvig.
- HARMAT Emil (1910): *A büntetőjog reformja a különösen veszélyes büntettek elleni védelem érdekében*. Máramarosziget, Patria.
- HEIL Fausztin (1885): *Naturalismus a büntetőjogban*. Budapest, Magyar Jogászegylet.
- HELLER Erik (1924): *A büntetőjogi elméletek bírálatja, bevezetésül a büntetés-kiszabás elméletéhez*. Budapest, Szent István Társulat.
- HELLER Erik (1937): *A magyar büntetőjog általános tana*. Szeged, Szent István Társulat.
- HELLER Erik (1939): *A biztonsági rendszabály jövője (Angyal Pál emlékkönyv)*. Budapest, Szent István Társulat.
- HELLER Erik (1941): *Büntetőjogunk baladásának útja*. Szeged, Szent István Társulat.
- HORVÁTH Tibor (1981): *A büntetési elméletek fejlődésének vázlatja*. Budapest, Akadémiai.
- IRK Albert (1915): *A büntetőjog átalakulása*. Kolozsvár, Patria.

- IRK Albert (1936): *A sterilizáció és kasztráció kriminálpolitikai szempontból*. Pécs, Dunántúl Egyetemi Nyomda.
- NAGY Ferenc (1986): *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*. Budapest, KJK.
- PALLO József (2006): A gyógyító jellegű büntetőjogi kényszerintézkedések végrehajtásának jellegzetességei. *Börtönügyi Szemle*, 25. évf. 3. sz. 21–34.
- PALLO József (2008): A magyar börtönügy arcképcsarnoka: Finkey Ferenc (1870–1949). *Börtönügyi Szemle*, 27. évf. 2. sz. 87–88.
- PIKLER Gyula (1906): *A büntetőjog bölcselete*. Budapest, Grill.
- RÁCZ György (1933): *Az individualisztikus büntetőjogi szemlélet alkonya*. Budapest, Pallas.
- RÁCZ György (1937): *Bevezetés az olasz fasiszta büntetőjogba és az olasz büntetőtörvénykönyv*. Budapest, Franklin.
- SOMLÓ Bódog (1901): *Jogbölcsélet*. Pozsony, Stampfel.
- VÁMBÉRY Ruzstem (1900): *Büntetőpolitikai követelések*. Budapest, Politzer.
- VÁMBÉRY Ruzstem (1910): A megtorlás alkonya. *Jogtudományi Közlöny*, 45. évf. 46. sz. 399–400.
- VÁMBÉRY Ruzstem (1914): Törvényjavaslat a megrögzött büntetésekről. *Jogtudományi Közlöny*, 49. évf. 5. sz. 44.
- VARGHA Ferenc (1915): A megtorlás és védekezés pszichológiája. *Bűnügyi Szemle*, 3. évf. 6., 7., 8. sz. 241–260., 289–310., 337–358.
- WERTHEIMER Manó (1903): *A büntettek alapoka. Büntető-bölcséleti tanulmány*. Budapest, Grill.
- WLASSICS Gyula (1892): Új irányok a büntetőjogban. *Budapesti Szemle*, 20. évf. 181. sz. 22–41.
- WLASSICS Gyula (1905): Hazánk és a büntetőjog fejlődése. *Jogállam*, 4. évf. 8. sz. 573–603.